

بناهای تاریخی در پناه قانون؛ ثبت آثار ملی در بهار ۱۳۹۴

تنظیم: ذات‌الله نیک‌زاد

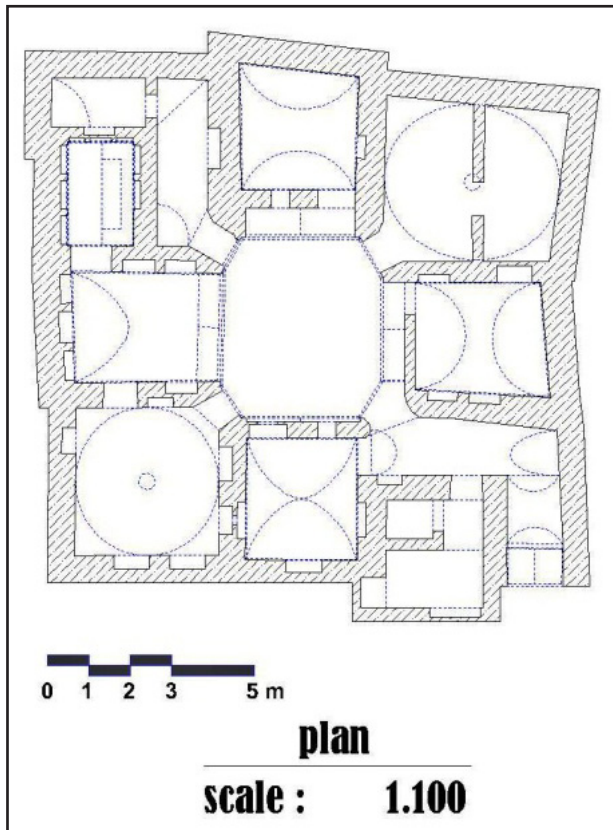
مقدمه

نخستین آثاری که در فهرست آثار ملی ایران ثبت شدند، آثار غیر منقول تاریخی بودند. جز آن، ثبت آثار منقول نیز در ماده اول و ماده هفتم تا دهم «قانون راجع به حفظ آثار ملی مصوب ۱۳۰۹/۸/۱۲» پیش‌بینی شده بود، اما با گذشت زمان و با توجه توسعه‌ای که در فهم میراث فرهنگی پدید آمد، فهرست آثار ملی به تبع آثار جهانی تنوع و گوناگونی بیش‌تری یافت و میراث طبیعی و میراث ناملموس نیز به این فهرست افزوده شد. اکنون از میراث ملموس (نوع غیر منقول)، ناملموس و طبیعی فهرست‌های جداگانه‌ای ترتیب داده شده و آثار ثبت‌شده تحت حمایت قانونی قرار دارند. آثار منقول در موزه‌ها و مجموعه‌های خصوصی نگهداری می‌شوند و یا در اختیار خانواده‌ها، اشخاص، نهادهای دولتی و هیئت امنای اماکن مقدس هستند. مطابق ماده پنجم قانون گفته‌شده، حق مالکیت یا تصرف این آثار حفظ می‌شود. اما تهیه و انتشار فهرست آثار منقول ضرورتی قانونی است که باید زودتر جامه عمل بپوشد. کارنامه ایران در تهیه و انتشار آثار ملی غیر منقول، درخشان‌تر از دیگر حوزه‌ها است و در حوزه ثبت جهانی نیز چنین است. در شماره حاضر مجله/اثر گزارش ثبت ۴۶ اثر تاریخی - فرهنگی به اطلاع خوانندگان گرامی می‌رسد. این آثار در بهار ۱۳۹۴ به فهرست آثار ملی افزوده شده‌اند. فهرست این آثار به تفکیک استان‌ها مدون شده و چند اثر نیز همراه اسناد و مدارک‌شان به اختصار معرفی شده‌اند. آثار ثبت‌شده در استان‌های آذربایجان غربی، تهران، چهارمحال و بختیاری، خراسان جنوبی، خراسان شمالی، سیستان و بلوچستان، مرکزی، و یزد واقع‌اند. در اینجا از همه دست‌اندرکاران ثبت آثار در دفتر ثبت آثار و حفظ و احیای میراث معنوی و طبیعی، که کار ثبت را پیش می‌برند و همکاران فعال در استان‌ها، که زحمت تهیه پرونده را بر عهده دارند و اعضای محترم کمیته ثبت و حریم آثار ملی غیر منقول، که کار بررسی و نظارت بر ثبت را به انجام می‌رسانند، قدردانی می‌شود. به‌ویژه لازم است از سرکار خانم طاهره متقی که زحمت جمع‌آوری و رسیدگی به پرونده‌ها را در دفتر ثبت بر عهده دارند و در این حوزه با مجله اثر همکاری می‌کنند، سپاسگزارى کنیم.

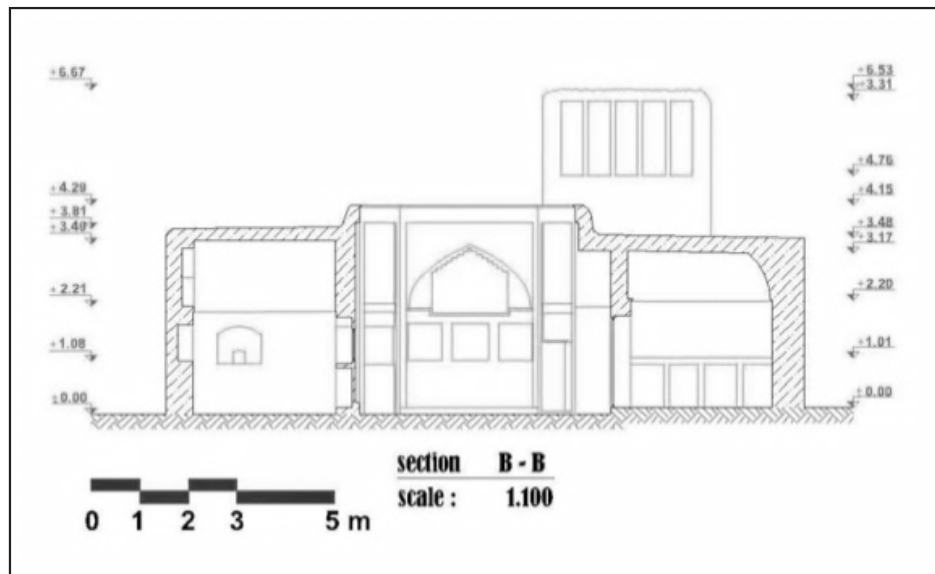
نام اثر: خانه جباری بشرویه، خراسان جنوبی

شماره و تاریخ ثبت: ۳۱۱۷۵ مورخ ۱۳۹۳/۱۰/۲۴

توصیف اثر: این خانه که در محله مقری بشرویه در مجاورت باغ خان واقع شده، بنایی از دوره قاجار را می‌نماید. طرح خانه چهارصفه است با حیاطی در مرکز که تمامی فضاها بر گرد این حیاط کوچک هشت و نیم‌هشت طرح‌اندازی شده‌اند. جز چهار صفه، اتاق‌هایی در گوشه‌ها ساخته شده که ورودی آن‌ها در گوشه حیاط است (نقشه ۱ و ۲). بادگیری یک‌طرفه بر روی اتاق گوشه جنوبی مستقر است (تصویر ۱). ساخت‌مایه بنا خشت و گل است. اکنون صفه جنوبی باز (تصویر ۲) و بقیه صفه‌ها به صورت اتاقی با یک ورودی درآمده‌اند. ورودی خانه در گوشه شرقی است که با دالانی با دو پیچ از بیرون به حیاط می‌رسد. پوشش فضاها طاق ضربی و پوشش اتاق‌های مربع دو گوشه شمالی و جنوبی طاق کلمبو است. طرح غالب خانه‌های بشرویه چهارصفه است و بادگیری در انتهای ضلع جنوبی دارند.

نقشه ۱. پلان خانه جباری بشرویه با طرح چهارصفه
(مأخذ: اداره کل ثبت آثار تاریخی).

نقشه ۲. مقطع خانه جباری بشرویه. (مأخذ: اداره کل ثبت آثار تاریخی).

تصویر ۲. صفه جنوبی خانه جباری بشرویه. بشرویه
(مأخذ: اداره کل ثبت آثار تاریخی).

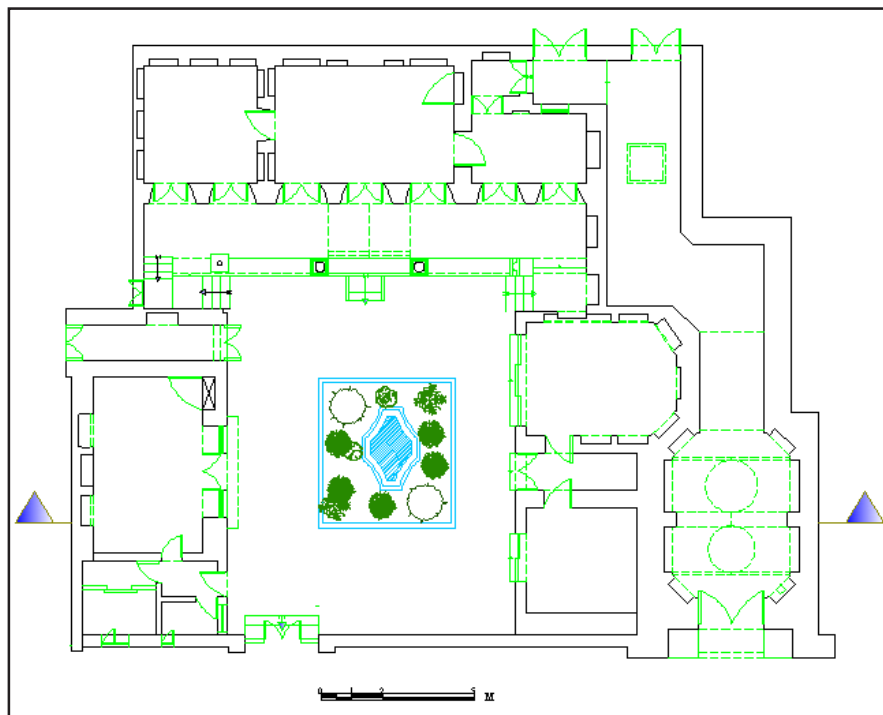

تصویر ۱. بادگیر و پشت بام خانه جباری بشرویه
(مأخذ: اداره کل ثبت آثار تاریخی).

نام اثر: خانه ناصری بروجن

شماره و تاریخ ثبت: ۳۱۲۶۶ مورخ ۱۳۹۴/۳/۳۱

توصیف اثر: این بنا در دوره پهلوی ساخته شد، و دو حیاط داشت اما حیاط غربی تخریب شد و بقیه بنا با ۶۰۵ متر مربع وسعت برجای مانده است. خانه با الگوی حیاط مرکزی ساخته شده و سه بر حیاط را ساختمان‌هایی فراگرفته اند و حوض و باغچه‌هایی در میان حیاط مستقر است (نقشه ۳). جبهه شمالی از یک شاه‌نشین سهدری و دو اتاق در کنار آن تشکیل شده و رواقی ستون‌دار در

نقشه ۳. پلان خانه ناصری بروجن (مأخذ: اداره کل ثبت آثار تاریخی).

نقشه ۴. مقطع خانه ناصری بروجن (مأخذ: اداره کل ثبت آثار تاریخی).

سرتاسر ضلع دارد که با گچ اندود شده و سقف آن در میان ضلع به صورت خرپشته‌ای و در نما به شکل سنتوری درآمده است (نقشه ۴ و تصویر ۳). در ضلع شمالی زیرزمینی با سقف ضربی آجری ساخته شده که نورگیرها و ورودی آن رو به حیاط است. ورودی بنا در ضلع شرقی است. ساخت‌مایه خانه آجر و خشت است.

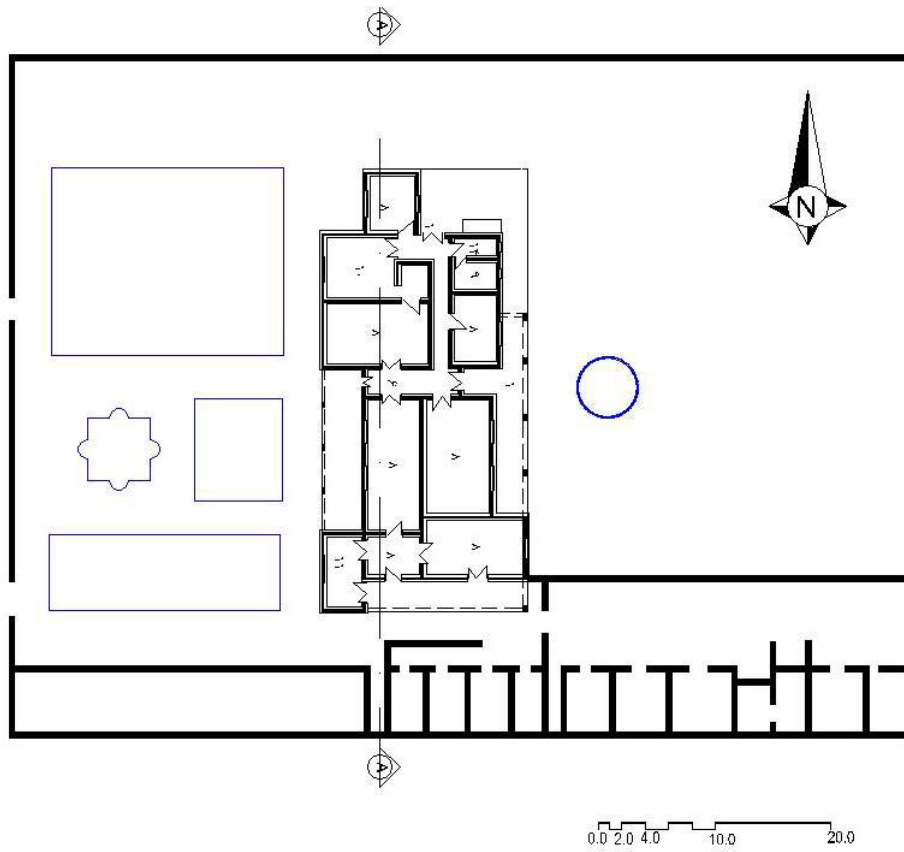

تصویر ۳. جبهه شمالی خانه ناصری بروجن (مأخذ: اداره کل ثبت آثار تاریخی).

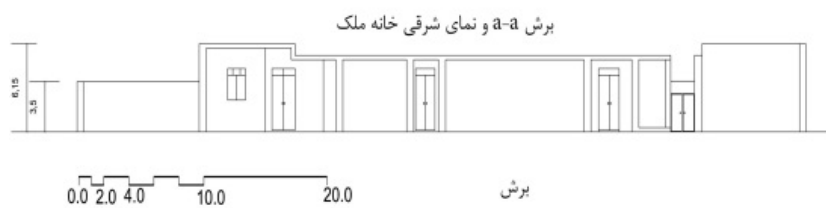
نام اثر: خانه و باغ ملک، زاهدان
شماره و تاریخ ثبت: ۳۱۲۶۱ مورخ ۱۳۹۴/۳/۳۱
توصیف اثر: این خانه باغ که در داخل شهر زاهدان واقع شده در ۱۲۹۹ش/۱۹۲۰م ساخته شده تاریخ ساخت آن مقارن با شکل‌گیری شهر زاهدان است. بنا بر سر میدانی واقع شده است. طرح این بنا چهارگوش کشیده است و به مانند کوشکی در میان باغ قرار دارد. پهنای بنا حدود ۵/۸۰ متر است و درازای آن به ۷/۷۰ متر می‌رسد. خانه دو ورودی، هفت اتاق، مطبخ، حمام، و مبال دارد و در اضلاع شرق و غرب آن رواق‌هایی ساخته شده است (تصویر ۴). در گوشه جنوب شرقی باغ، ساختمان خدمه قرار دارد. حیاط سنگ‌فرش است و حوضی هشت‌پر جلوی ساختمان ساخته شده است (نقشه ۵ و ۶). سقف ساختمان تخت است و در آن چوب به کار رفته است.

تصویر ۴. قسمت قدیمی خانه و باغ ملک زاهدان. صاحب‌خانه در جلو ایستاده است (مأخذ: اداره کل ثبت آثار تاریخی).

نقشه ۵. پلان خانه و باغ ملک زاهدان (مأخذ: اداره کل ثبت آثار تاریخی).

نقشه ۶. مقطع خانه و باغ ملک زاهدان (مأخذ: اداره کل ثبت آثار تاریخی).

نام اثر: قنات بهر یار دلیجان

شماره و تاریخ ثبت: ۳۱۲۳۸ مورخ ۱۳۹۴/۲/۲۱

توصیف اثر: اهالی می‌گویند نام قنات «بهر یار» به معنای «به خاطر یار» است. این قنات دشت نلانه دلیجان را مشروب می‌کند (تصویر ۵). قدیم‌ترین سند به‌دست‌آمده درباره قنات، وقف‌نامه‌ای به تاریخ ۱۱۱۳ ق (دوره صفوی) است. مبدأ این قنات حاشیه شمال شرق شهر دلیجان است و مظهر آن در انتهای خیابان سرچشمه قرار دارد. قنات دو شاخه شرقی و غربی دارد که مبدأ واحد دارند. یکی از شاخه‌ها در هنگام پرآبی فعال می‌شود (نقشه ۷). این قنات همواره پرآب بوده و حجم آب (دبی) آن ۱۸۰ لیتر در ثانیه محاسبه شده است. به سبب سست بودن خاک منطقه که به آن خاک «شولاتی» می‌گویند، سراسر کوره قنات کول‌گذاری شده تا هدر

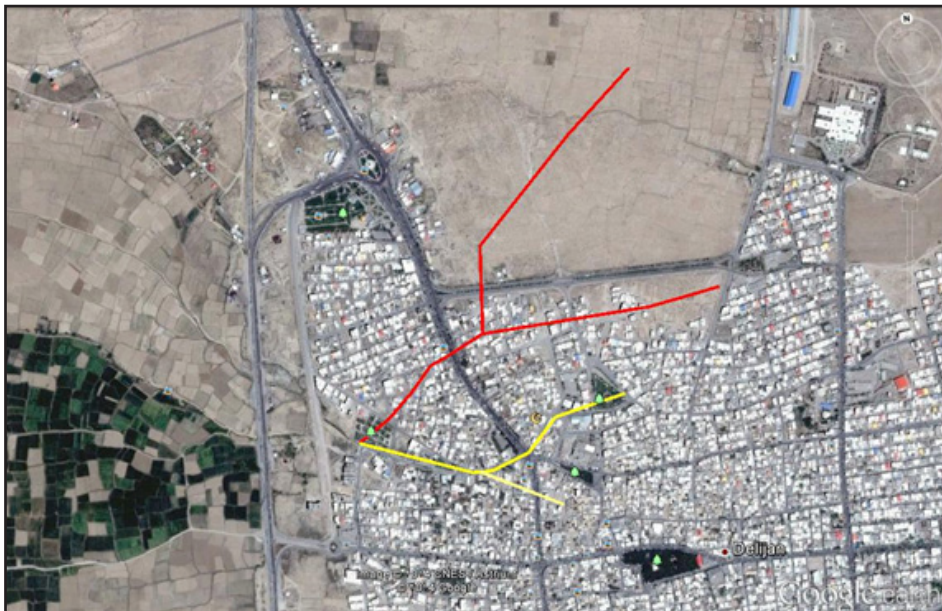
رفتن آب به کم‌ترین میزان برسد. شاخه بزرگ‌تر قنات که خود دو رشته است، ۳۵۰۰ متر طول دارد و ۳۵ حلقه چاه آن پیداست. طول رشته کوچک‌تر ۲۵۰۰ متر است و سی حلقه چاه دارد. این شاخه با دستک‌هایی به رشته دوم شاخه بزرگ‌تر راه دارد. تره‌کار و خشکه‌کار (تصویر ۶) این قنات در محدوده مسکونی شهر قرار دارد. قنات بر مدار چهارده روز می‌گردد و هر روز نامی خاص دارد. هر روز به دو تاق شب و روز که هر کدام معادل ۱۲ ساعت است، تقسیم می‌شود. واحد اندازه‌گیری آب «سوا» نامیده می‌شود که برابر با هفت دقیقه و سی ثانیه است. قنات بهر یار یک پایاب داشته که اکنون پیدا نیست. سه آسیاب که تا دهه ۱۳۵۰ خورشیدی با آب این قنات می‌گشته اکنون نیمه‌مخروبه‌اند.

تصویر ۶. کوره قنات بهر یار دلیجان. مقنی در حال کار است (مأخذ: اداره کل ثبت آثار تاریخی).

تصویر ۵. جوی باز قنات بهر یار در محدوده کشتزار دلیجان (مأخذ: اداره کل ثبت آثار تاریخی).

نقشه ۷. مسیر قنات بهر یار بر عکس هوایی دلیجان (مأخذ: اداره کل ثبت آثار تاریخی).

نام اثر: تکیه سلچرد، ساوه

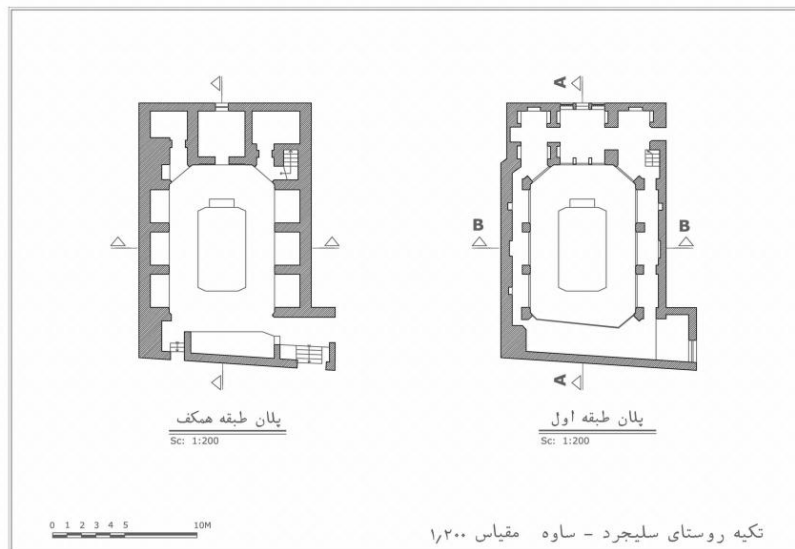
شماره و تاریخ ثبت: ۳۱۲۴۰ مورخ ۱۳۹۴/۲/۱

توصیف اثر: تکیه سلچرد در روستایی به همین نام در کوهپایه شمال شرق ساوه واقع شده است. تکیه در گویش محلی «حسین‌خانه» نیز گفته می‌شود. بنا در زمان قاجار و به دست بانی محلی ساخته شده و موقوفاتی به آن اختصاص داده شده است. بعدها سقف خریشته‌ای روی آن قرار داده شده است. تکیه در میدانی قرار دارد که درختان توت و چشمه ده بید در آنجا وجود دارد. تکیه طرح هشت و نیم‌هشت کشیده دارد و طاق نماها و صفه‌هایی

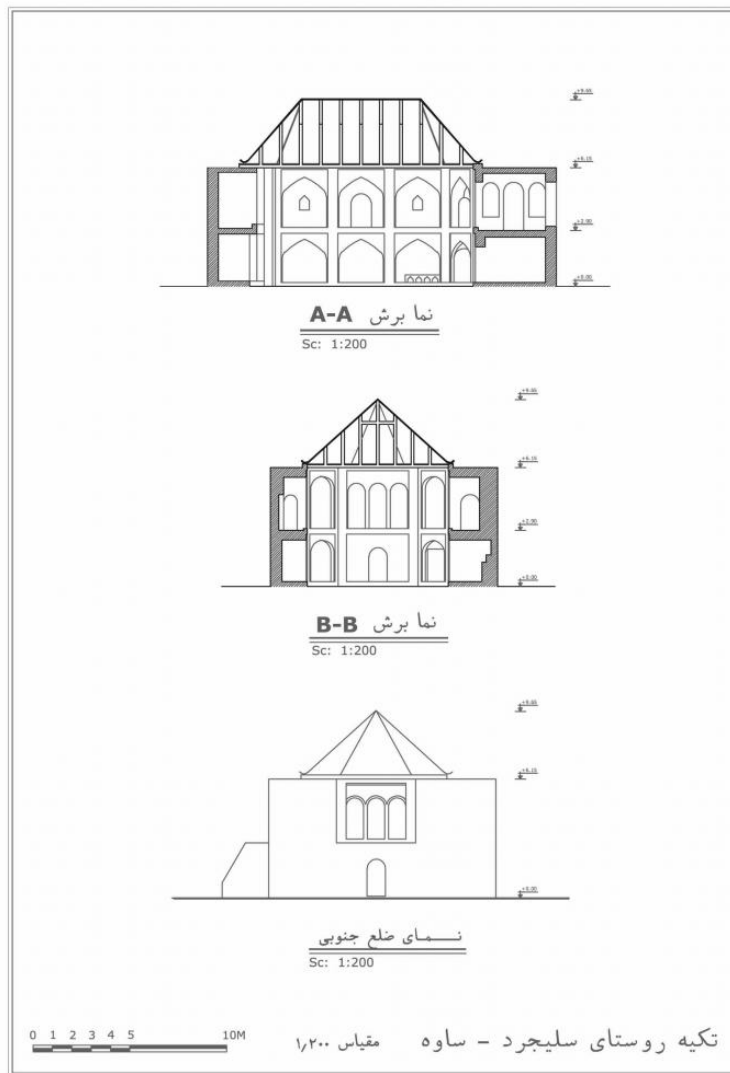
در دو طبقه در پیرامون فضای میانی - که خود مسقف شده - طرح انداخته شده است (نقشه ۸ و ۹ و تصویر ۷). طبقه پایین اختصاص به مردان دارد و طبقه بالا مختص زنان است. ضلع شمالی تکیه در هنگام ساخت مسجدی جدید، ویران و نوسازی شده است. سکویی در وسط تکیه قرار دارد که برای اجرای شبیه‌خوانی برپا شده است. جداره‌ها با گچ اندوده شده و لچکی‌های قوسه‌ای بالایی با آجرهای خفته و راسته تزیین شده است. فضای شاه‌نشین واقع در جبهه جنوبی فضایی عمیق‌تر است و سقف تخت دارد.

تصویر ۷. داخل تکیه سلچرد ساوه (مأخذ: اداره کل ثبت آثار تاریخی).

نقشه ۸. پلان تکیه سلچرد ساوه (مأخذ: اداره کل ثبت آثار تاریخی).

نقشه ۹. برش تکیه سلیجرده ساوه (مأخذ: اداره کل ثبت آثار تاریخی).

حیاط راه دارند (نقشه ۱۰). در هریک از جبهه‌های شرقی و غربی حیاط سه اتاق وجود دارد که در دوره پهلوی به خانه افزوده شده است. اما جبهه شمالی همزمان با جبهه جنوبی ساخته شده است. با این اوصاف بنا از گونه خانه‌های «دو طرف ساخت» دوره صفویه شمرده می‌شود. ایوان با تویزه و طاق کجاوه‌ای پوشانده شده و سه طاق نما در هر ضلع دارد (نقشه ۱۱). این خانه از دو آب قنات استفاده می‌کند. فضاهایی بوکنی در جبهه شرقی گودال باغچه قرار دارد. آب قطب‌آباد در تراز بالاتر باغچه را آبیاری می‌کرده و آب محمودی از طریق پایایی در جبهه شرقی در دسترس بوده است.

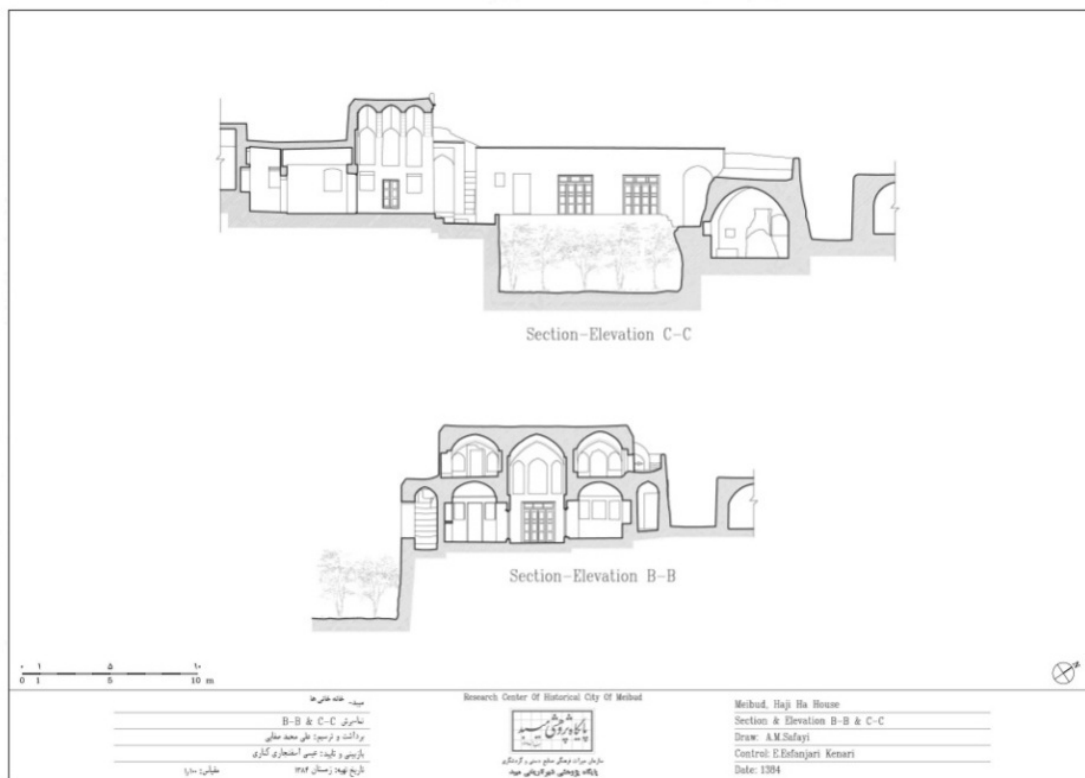
نام اثر: خانه خانی‌ها (فتح‌الله امامی) میبید

شماره و تاریخ ثبت: ۳۱۲۱۶ مورخ ۱۳۹۴/۲/۱

توصیف اثر: خانه خانی‌ها در محله بالای میبید در داخل حصار شارسرستان قرار دارد. خانه با خشت و گل بنا شده و دارای طرح حیاط مرکزی است که در چهار طرف آن فضاهایی ساخته شده است. گودال باغچه‌ای در میان حیاط قرار دارد. جبهه جنوبی شامل ایوانی بلند (صفه) و اتاق‌های گوشواره دو طبقه در دو جانب آن است. در پشت صفه اتاق طنبی با پستویی واقع شده است. خانه دو ورودی در شمال و جنوب غرب دارد که هر دو با راهرویی به

نقشه ۱۰. پلان خانه‌های میبید (مأخذ: اداره کل ثبت آثار تاریخی).

نقشه ۱۱. برش خانه‌های میبید (مأخذ: اداره کل ثبت آثار تاریخی).

تصویر ۹. اسکیس خانه خانیه‌های میبد (مأخذ: اداره کل ثبت آثار تاریخی).

تصویر ۸. جبهه جنوبی خانه خانیه‌های میبد (مأخذ: اداره کل ثبت آثار تاریخی).

جدول ۱. آثار غیر منقول ثبت شده در فهرست آثار ملی در بهار ۱۳۹۴ (مأخذ: دفتر ثبت آثار و حفظ و احیای میراث معنوی و طبیعی).

آثار ثبت شده			نام استان
تاریخ ثبت	شماره ثبت	نام اثر	
۱۳۹۴/۳/۳۱	۳۱۲۶۵	محوطه تاریخی - طبیعی غار سهولان مه‌آباد	آذربایجان غربی
۱۳۹۴/۳/۱۰	۳۱۲۵۱	مجموعه چوگان و سوارکاری فرح‌آباد تهران	تهران
۱۳۹۴/۳/۳۱	۳۱۲۶۶	خانه ناصری بروجن	چهارمحال بختیاری
۱۳۹۴/۳/۱۲	۳۱۲۶۳	حسینیه بهرامی بشرویه	خراسان جنوبی
۱۳۹۴/۳/۱۲	۳۱۲۶۲	خانه اکبری بشرویه	
۱۳۹۴/۳/۱۲	۳۱۲۶۰	خانه مهرآوران بشرویه	
۱۳۹۴/۳/۱۲	۳۱۲۵۹	خانه معینی بشرویه	
۱۳۹۴/۳/۱۲	۳۱۲۵۸	خانه علی‌نژاد بشرویه	
۱۳۹۴/۳/۱۲	۳۱۲۵۷	خانه قلی‌زاده بشرویه	
۱۳۹۴/۳/۱۲	۳۱۲۵۶	خانه حسین‌پور بشرویه	
۱۳۹۴/۳/۱۲	۳۱۲۵۵	خانه غضنفری بشرویه	
۱۳۹۴/۳/۱۲	۳۱۲۵۴	خانه جباری بشرویه	
۱۳۹۴/۲/۱	۳۱۲۲۲	خانه و باغ یحیی‌بیک	خراسان شمالی
۱۳۹۴/۶/۳۱	۳۱۲۶۱	خانه و باغ ملک زاهدان	سیستان و بلوچستان
۱۳۹۴/۲/۱	۳۱۲۴۰	تکیه سلیم‌چرد ساوه	مرکزی
۱۳۹۴/۲/۱	۳۱۲۳۹	عمارت و باغ شجاع لشکر تفرش	
۱۳۹۴/۲/۱	۳۱۲۳۸	قنات بهریار دلیجان	
۱۳۹۴/۲/۱	۳۱۲۳۷	تکیه شش‌ناو تفرش	
۱۳۹۴/۲/۱	۳۱۲۳۶	شبستان مسجد بابا نبی اراک	
۱۳۹۴/۲/۱	۳۱۲۳۵	محوطه باستان‌شناختی تپه قرق ۲ فراهان	
۱۳۹۴/۲/۱	۳۱۲۳۴	محوطه باستان‌شناختی تپه سه‌شهید فراهان	
۱۳۹۴/۲/۱	۳۱۲۳۳	محوطه باستان‌شناختی تپه اکبرآباد فراهان	
۱۳۹۴/۲/۱	۳۱۲۳۲	محوطه باستان‌شناختی تپه جاده مخلص‌آباد فراهان	
۱۳۹۴/۲/۱	۳۱۲۳۱	محوطه باستان‌شناختی کشکینه ساروق	
۱۳۹۴/۲/۱	۳۱۲۳۰	محوطه باستان‌شناختی تپه گنداب جونوش فراهان	
۱۳۹۴/۲/۱	۳۱۲۲۹	محوطه باستان‌شناختی تپه امامزاده سیداسماعیل خنداب	
۱۳۹۴/۲/۱	۳۱۲۲۸	محوطه باستان‌شناختی تپه چلباو خنداب	
۱۳۹۴/۲/۱	۳۱۲۶۴	محوطه باستان‌شناختی تپه خرمن‌جا خنداب	

۱۳۹۴/۲/۱	۳۱۲۵۰	مسجد حسن ذغالی ندوشن	یزد
۱۳۹۴/۲/۱	۳۱۲۴۹	خانه سیدجواد طباطبایی میبد	
۱۳۹۴/۲/۱	۳۱۲۴۸	خانه طاهره پورشمسی یزد	
۱۳۹۴/۲/۱	۳۱۲۴۷	خانه بمان عباس قمی میبد	
۱۳۹۴/۲/۱	۳۱۲۴۶	خانه شاطربمان میبد	
۱۳۹۴/۲/۱	۳۱۲۴۵	مسجد جامع محمدآباد یزد	
۱۳۹۴/۲/۱	۳۱۲۴۴	خانه محمدمیرزا حسینی (حبیب‌الله احرامیان‌پور) یزد	
۱۳۹۴/۲/۱	۳۱۲۴۳	زیارتگاه پیر مراد خرمشاه یزد	
۱۳۹۴/۲/۱	۳۱۲۴۲	خانه محمد درویش گوهری یزد	
۱۳۹۴/۲/۱	۳۱۲۴۱	خانه برومند یزد	
۱۳۹۴/۳/۲	۳۱۲۳۷	خانه موقوفه مسجد ملا اسماعیل یزد	
۱۳۹۴/۳/۲	۳۱۲۳۶	کاروانسرای مشیر بازارچه ملا اسماعیل یزد	
۱۳۹۴/۲/۱	۳۱۲۳۵	خانه بانو رباب طاهری (خانه سنایی) اردکان	
۱۳۹۴/۲/۱	۳۱۲۳۴	خانه آیت‌الله حائری میبد	
۱۳۹۴/۲/۱	۳۱۲۳۳	میدان کوی علیا یزد	
۱۳۹۴/۲/۱	۳۱۲۱۸	قلعه بنیز بهاباد	
۱۳۹۴/۲/۱	۳۱۲۱۷	خانه شکری یزد	
۱۳۹۴/۲/۱	۳۱۲۱۶	خانه‌خانی‌ها (خانه فتح‌الله امامی) میبد	

۱. ثبت این اثر در جلسه شهریور ۱۳۹۳ تأیید شده، اما در بهار ۱۳۹۴ شماره ثبت آن صادر شده است. به همین سبب در عداد آثار این زمان در مجله معرفی می‌شود.